

**O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYALASHTIRISH
XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING BANK MAHSULOTLARI
BOZORIGA TA'SIRI**

Xo'jayorov To'lanboy

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistratura tinglovchisi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada O'zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini rivojlantirishning bank mahsulotlari bozoriga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqotda islom bankchiligining iqtisodiy mohiyati, bank mahsulotlarini diversifikatsiya qilishdagi o'рни hamda O'zbekiston bank tizimida ushbu xizmatlarni joriy etish uchun mavjud institutsional shart-sharoitlar tahlil qilingan. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida mamlakat bank tizimining asosiy ko'rsatkichlari, jumladan aktivlar, kredit portfeli, depozitlar, kapital, likvidlik darajasi, muammoli kreditlar ulushi, raqamli bank xizmatlari qamrovi va mikromoliya sektori holati baholangan. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini joriy etish uchun yetarli iqtisodiy, moliyaviy va normativ baza shakllanayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, mikromoliya tashkilotlari uchun islomiy moliyalashtirish xizmatlarini ko'rsatish tartibining joriy etilishi hamda 2026-yilda bank tizimi darajasida islomiy moliyaga oid qonunchilik asoslarining yaratilishi ushbu yo'nalishning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi. Maqolada islomiy moliyalashtirish xizmatlari bank mahsulotlari tarkibini boyitishi, resurs bazasini kengaytirishi, real sektor bilan aloqani kuchaytirishi va moliyaviy inklyuziyani oshirishi asoslab berilgan.*

***Kalit so'zlar:** islomiy moliyalashtirish, islom bankchiligi, bank mahsulotlari, bank tizimi, murabaha, ijara, mikromoliya, moliyaviy inklyuziya, raqamli bank xizmatlari, depozitlar, kredit portfeli, O'zbekiston*

Kirish

Jahon moliya bozorida bank xizmatlarini diversifikatsiya qilish va muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu jarayonda islomiy moliya va islom bankchiligi bank xizmatlari bozorining tez o'sayotgan segmentlaridan biriga aylandi. Global islomiy moliya xizmatlari sanoati aktivlari 2024-yilda 3,88 trln AQSh dollariga yetgan bo'lib, uning asosiy qismi aynan islom bankchiligi hissasiga to'g'ri kelgan. Bu holat islomiy moliyalashtirishni alohida diniy institut emas, balki bank mahsulotlari bozorini kengaytiruvchi amaliy moliyaviy mexanizm sifatida baholash imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida mazkur mavzuning dolzarbligi yanada ortib bormoqda. Bir tomondan, mamlakat bank tizimi tez kengaymoqda: 2026-yil 1-yanvar holatiga jami bank aktivlari 924 763 mlrd so'mga, sof kredit qo'yilmalari 587 039 mlrd so'mga, depozitlar 417 258 mlrd so'mga va kapital 135 339 mlrd so'mga yetgan. Boshqa tomondan, islomiy moliyalashtirish xizmatlari uchun normativ-huquqiy asoslar bosqichma-bosqich yaratilmoqda. 2024-yilda mikromoliya tashkilotlari uchun islomiy moliyalashtirish xizmatlarini ko'rsatish tartibi tasdiqlandi, 2026-yilda esa bank tizimi darajasida islomiy moliyaga oid qonunchilik o'zgartishlari qabul qilindi. Bu holat bank tizimida yangi

mahsulotlarni shakllantirish va bozorning yangi segmentlarini jalb qilish uchun qulay sharoit paydo bo'layotganini ko'rsatadi.

Asosiy qism

Islomiy moliyalashtirish xizmatlarining bank mahsulotlari bozoriga ta'sirini baholash, avvalo, O'zbekiston bank tizimining mavjud tuzilmasini o'rganishni talab qiladi. 2026-yil 1-yanvar holatiga bank tizimi aktivlari 924 763 mlrd so'm bo'lgan bo'lsa, sof kredit qo'yilmalari 587 039 mlrd so'mni tashkil etdi. Bu kreditlarning jami aktivlardagi ulushi yuqori ekanini ko'rsatadi. Depozitlar 417 258 mlrd so'mga yetib, 2025-yil boshiga nisbatan 35 foizga oshgan. Kapital esa 135 339 mlrd so'm bo'lib, bir yilda 18 foizga o'sgan. Ushbu ko'rsatkichlar shuni anglatadiki, O'zbekiston bank tizimida resurs bazasi kengaymoqda va yangi mahsulotlarni joriy etish uchun moliyaviy salohiyat mavjud.

Bank tizimining prudensial holati ham islomiy moliyalashtirish xizmatlari uchun muhim asos yaratmoqda. 2025-yil birinchi yarim yilligi yakunlariga ko'ra, regulyativ kapital monandliligi 17,4 foiz, LCR 195 foiz, NSFR 117 foiz, ROE 10,8 foiz va ROA 2,0 foizni tashkil etgan. Muammoli kreditlar ulushi esa 2026-yil 1-yanvar holatiga 3,0 foiz darajasida qayd etilgan. Bu raqamlar bank tizimi moliyaviy barqaror ekanini va yangi mahsulotlarni sinovdan o'tkazish uchun yetarli prudensial buferga ega ekanini ko'rsatadi. Islomiy moliyalashtirish xizmatlari, xususan murabaha va ijara kabi aktivga asoslangan vositalar, portfelni diversifikatsiya qilish va real sektor bilan bog'liq bitimlar ulushini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Amaliy jihatdan qaralganda, O'zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini rivojlantirish uchun eng qulay boshlang'ich segment mikromoliya bozori bo'lib ko'rinadi. 2026-yil 1-mart holatiga mikromoliya tashkilotlarining jami aktivlari 13 048,1 mlrd so'mni, sof kreditlari 11 546,8 mlrd so'mni tashkil etgan. Bu 2025-yil 1-martga nisbatan mos ravishda 48 foiz va 44 foiz o'sishni anglatadi. 2025-yil 1-dekabr holatiga ham mikromoliya tashkilotlari aktivlari 11 034,4 mlrd so'mga, sof kreditlari 9 945,9 mlrd so'mga yetgan. Bunday o'sish dinamikasi mikromoliya sektori aholiga va kichik biznesga yaqin bo'lgan, moslashuvchan va tez o'sayotgan segment ekanini ko'rsatadi. Aynan shu sababli islomiy moliyalashtirishning dastlabki amaliy shakllari, masalan mikro-murabaha, mikro-ijara yoki salam kabi mahsulotlarni shu segmentda rivojlantirish yuqori samara berishi mumkin.

O'zbekistonda islomiy moliyalashtirishni joriy etishning huquqiy asoslari ham sezilarli ravishda kengaymoqda. 2024-yilda mikromoliya tashkilotlari uchun islomiy moliyalashtirish xizmatlarini ko'rsatish tartibi tasdiqlandi. Ushbu tartibda murabaha, ijara, musharaka, mudaraba va salam kabi asosiy instrumentlar huquqiy jihatdan mustahkamlandi. 2026-yilda esa O'RQ-1126-son Qonun bilan bank tizimi darajasida islomiy moliyaga oid yangi huquqiy normalar joriy qilindi. Buning natijasida islomiy moliyalashtirish endilikda faqat mikromoliya bozoriga xos tajriba emas, balki bank tizimining kengroq institutsional rivojlanish yo'nalishiga aylanmoqda.

Bank mahsulotlari bozoriga ta'sir nuqtai nazaridan, islomiy moliyalashtirish xizmatlari uchta asosiy yo'nalishda muhim rol o'ynashi mumkin. Birinchidan, ular

mahsulotlar diversifikatsiyasini kuchaytiradi. Hozirgi bank tizimida moliyalashtirish asosan klassik kredit mahsulotlariga tayansa, islomiy moliya murabaha, ijara, musharaka va salam kabi vositalar orqali yangi kontrakt shakllarini kiritadi. Ikkinchidan, ular bank resurs bazasini kengaytirishi mumkin. Depozitlarning 35 foizga o'sishi va bank tizimida jamg'arma bazasining kengayishi shariatga mos omonat va investitsion hisoblar uchun ham bozor mavjudligini anglatadi. Uchinchidan, ular real sektor bilan bog'liqlikni kuchaytiradi, chunki islomiy mahsulotlar odatda tovar, xizmat yoki aktiv bilan bog'langan bo'ladi.

Raqamli infratuzilma ushbu yo'nalishning amaliy samaradorligini yanada oshiradi. 2025-yil 1-yanvar holatiga O'zbekistonda 52,9 mln masofaviy bank foydalanuvchisi, 61,99 mln bank kartasi, 426 225 ta to'lov terminali va 29 909 ta bankomat hamda infokiosk mavjud bo'lgan. Bu shuni anglatadiki, islomiy moliyalashtirish xizmatlari albatta faqat filiallar orqali taklif etilishi shart emas. Ular mobil banking, onlayn ariza, masofaviy identifikatsiya va elektron shartnoma mexanizmlari orqali tez joriy etilishi mumkin. Bu esa xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirib, yangi mahsulotlarning bozorga kirish tezligini oshiradi.

Shuningdek, xalqaro va o'tish iqtisodiyotlari tajribasi O'zbekiston uchun amaliy saboq beradi. Pokistonda islom bankchiligi umumiy bank aktivlarining 19,0 foizini va depozitlarning 23,2 foizini tashkil etgan, mahsulot tarkibida diminishing musharaka, istisna va murabaha eng katta ulushga ega bo'lgan. Qirg'izistonda esa islomiy moliyalashtirish hajmi 2024-yildagi 9,03 mlrd somdan 2025-yil noyabriga kelib 18,1 mlrd somga yetgan. Bu raqamlar shuni ko'rsatadiki, o'tish

iqtisodiyotlarida islomiy moliyalashtirish kichik bazadan boshlangan taqdirda ham tez kengayishi mumkin. O'zbekiston bank tizimining bugungi hajmi va institutsional tayyorgarligi bunday modelni qabul qilish uchun yetarli ekanini ko'rsatadi.

Xulosa

O'zbekiston bank tizimida islomiy moliyalashtirish xizmatlarini rivojlantirish bank mahsulotlari bozorini sifat jihatidan kengaytirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Rasmiy statistik ma'lumotlar mamlakat bank tizimi hajmi, depozit bazasi, kapitali, likvidligi va raqamli infratuzilmasi bunday mahsulotlarni joriy etish uchun yetarli ekanini ko'rsatadi. Mikromoliya sektorining yuqori sur'atlarda o'sishi esa islomiy mahsulotlarni dastlab aynan shu segment orqali joriy etish imkoniyatini kuchaytiradi. Normativ-huquqiy asoslarning 2024–2026 yillarda shakllana boshlagani ushbu jarayonni amaliy bosqichga olib chiqmoqda. Umuman olganda, islomiy moliyalashtirish xizmatlari O'zbekistonda bank portfelini diversifikatsiya qilish, resurs bazasini kengaytirish, real sektor bilan aloqani kuchaytirish va moliyaviy inklyuziyani oshirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bois bu yo'nalishni bank tizimining tarkibiy modernizatsiyasi va yangi bozor segmentlarini rivojlantirishning istiqbolli vositasi sifatida baholash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Данченко Е.А. Распространение исламских банковских продуктов на глобальном финансовом рынке // Финансы и кредит. 2015. № 25. С. 32–40.
2. Токмаков Е.А. Исламский банкинг: понятие, факторы становления и предпосылки развития в России // Научные исследования экономического факультета. Электронный журнал. 2023. Т. 15. Вып. 3(49). С. 83–105.
3. Ярцева Н.М., Сандер А.А. Глобальный и российский опыт исламского банкинга // Российский внешнеэкономический вестник. 2024. № 4. С. 93–103.
4. Мамедов Т.Н., Стельмах В.Д. Современные тенденции и перспективы развития исламского банкинга в России // Вестник Евразийской науки. 2024. Т. 16. № 1.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklari jamlanma balansi. Elektron resurs.
6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik sharhi. Elektron resurs.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To‘lov tizimi statistikasi. Elektron resurs.
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Mikromoliya tashkilotlari aktivlari bo‘yicha statistik ma‘lumotlar. Elektron resurs.
9. Lex.uz. Mikromoliyaviy tashkilotlar tomonidan islomiy moliyalashtirish xizmatlarini ko‘rsatish tartibi to‘g‘risidagi nizom. Elektron resurs.
10. O‘RQ-1126-son Qonun. Bank faoliyatiga oid ayrim qonun hujjatlariga islomiy moliya bilan bog‘liq o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida.